

Posudek doktorské práce Ilji Lemeškina

KATEGORIE VEŽESTVO / VĚŽLIVUMAS V RUSKÉ A LITEVSKÉ KULTURNÍ TRADICI.

Na základě eposu (byliny; K. Donelaitis) a starého písemnictví.

Disertační práce I. Lemeškina je novátorská z několika hledisek. Autor se zaměřil na kategorii *vežestva*, jejímuž významu nebyla taková soustředěná pozornost věnována ani v ruských bylinách, ani v tvorbě K. Donelajtise. Definice *vežlivyj* jako atributu hrdiny ruských bylin Dobryni byla chápána spíše jako nevýznamná, jako detail jeho charakteristiky. Interdisciplinární přístup, spojení jazyka, folkloru a dalších oblastí kultury rovněž nebyl na zmiňovaném materiálu dosud tak zevrubně uplatněn. A konečně, zcela nečekaný výběr srovnávaných děl dovolil autorovi nově se podívat na lexikální výpůjčku v „Ročních dobách“ (Временах года) a najít odezvu v obsahu těchto, jak by se mohlo zdát, zcela různých a vzdálených textů.

Soustředěná pozornost k definicím *vežlivyj/vežestvo*, jež se trvale spojují pouze s Dobryňou, práce s úplným kontextem bylin dovolily autorovi zdůvodnit rekonstrukci starého významu slov *veža*, *vežlivyj*. Tak autor zjišťuje příbuznost Dobryni a Volcha/ Vol'gi. Skutečně, ne náhodou se nejen ve slovanských a baltských jazycích lidé s magickými schopnostmi a vědomostmi označují synonymně, slovy odvozenými od slov „*vědět*, *znat*, *vidět*, *veščat*.“ K uvedeným názvům čarodějnic a zařikávačů (věďm a znacharej) lze ještě doplnit lidové termíny *volchvit/volchovit*, jež dosud používají ruští starověrci Litvy, a také nominaci *veštica*, zařikovanou u jižních Slovanů.

Jedince mající dar magických schopností a vědomostí (vědění) se badatelé snaží rozdělit na dobré a nebezpečné, a magii – na „bílou“ a „černou“. Takové dělení však není vždycky možné: zpravidla „čaroděj, který ruší kletbu (uřknutí, uhranutí)“, ničí jiného čaroděje (o tom se dozvídáme i v disertaci). I. Lemeškin považuje za rozhodující rozdíl mezi vrozeným a získaným (naučeným) *vežestvom* (str. 46). Proto se houževnatě snaží najít si v bylinách různý vztah k Dobryňovi a Volchovi/Vol'govi: první je populární postava, a druhý se stal jakoby *izgojem* (str. 53 a resumé disertace). Takové chápání se nám jeví jako poněkud zjednodušené. O popularitě postavy můžeme usuzovat jen na základě zapsaných textů. Proto záleží na aktuálnosti obsahu bylin v době jejich fixace. Jelikož se ústní tradice „řídí“ třemi velmi důležitými zákony, a to – zachováním kontinuity, variantností a výběrem, často se pak velmi vzácnými stávají archaická díla, která kdysi mohla být zcela populární, avšak jako živá pak vystupují pozdější díla nebo ta, jejichž struktury byly pozměněny v souladu s dobovými požadavky. Vztah k čarodějům a bájeslovným bytostem, jež se pomocí kouzel dokázali přeměnit ve zvíře či věc (oboroťen), se rovněž měnil; lze to vysledovat na materiálu různých žánrů folklóru. K lidem, kteří měli zvláštní znalosti a schopnosti, se ostatní vždycky chovali s úctou, ale přitom se jich i obávali. Negativní vztah se stal dominantním z několika důvodů; těmito důvody jsem se zabývala při studiu litevských pověstí.

Analýza vývoje starých děl se neomezuje jen na bádání v rámci daných textů, ale čerpá i prvky z jiných děl. V bylině „Vol'ga a Mikula“ se Vol'ga naučil různým chytrým trikům, ale nepoužívá je. Jestliže textový prvek není logicky spjat s jinými prvky jeho struktury, vždy to signalizuje potenciální spojitost s více texty nebo přenesení prvku z jiného díla. V uvedené bylině se Vol'ga nejspíš nevysmívá, jak tvrdí I. Lemeškin (str. 53), ale vyvyšuje se oráč, který má zcela zřetelné rysy velikána (toto zjištění bylo učiněno Ju. Novikovem v jeho studii). Důvody proč oráč vyniká ne nad osamělým bohatýrem, ale nad vůdcem družiny či nad celou družinou, nám mohou osvětlit lidové pověsti. V nich se odráží

